

DÖMSÖDI JÁNOS

Lápi eredetű szervesanyag-tartalékaink mezőgazdasági hasznosítása

Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1977.

Lápi eredetű szervesanyagkészleteink — hasonlóan a különböző ásványi energia-hordozókhoz (szén, olaj, stb.), s ellentétben a termőtalajjal — nem megújuló természeti erőforrást jelentenek. Nemcsak hogy jelenkori újraképződésük jelentéktelen (hisz nagykiterjedésű lápterületek kerültek lecsapolásra, telkesítésre és mezőgazdasági hasznosításra az utóbbi évszázadban), hanem — mint a szerző megállapítja — „... a különböző nyersanyagok közül az egész világon ezek pusztulnak legjobban”. Természeti erőforrásaink hasznosítása szempontjából ezért különös jelentősége van lápterületeink, lápi eredetű szervesanyag-tartalékainak racionális hasznosításának, ami elsődrendű népgazdasági érdek. Indokolja ezt mindennekelőtt az, hogy:

- Magyarország a világ legkisebb tőzeg- és lápföld vagyonával rendelkező országok közé tartozik,
- a mezőgazdasági termelés intenzívvé válásával a lápi eredetű szervesanyagok felhasználása egyre sokoldalúbb, egyes célokra más anyagokkal nem is pótolhatók, egyre nő irántuk az igény.

Magyarországon a múltban, de a jelenben is sok vita folyik arról, hogy végül is mit jelent lápterületeink racionális hasznosítása: lecsapolás és telkesítés utáni mezőgazdasági hasznosítást, a tőzeg- és lápföld-készletek fokozott mértékű kitermelését, különböző ipari, mező- és erdőgazdasági és egyéb célokra történő felhasználását, vagy lápterületeink megővését, a szó szorosabb értelmében vett konzerválását. Itt a mezőgazdaság, tőzegkitermelés és természetvédelem szempontjai gyakran élesen ütközni látszanak, pedig lápi eredetű szervesanyag-készleteink mennyiségének, minőségének, területi megoszlásának alaposabb ismerete birtokában tulajdonképpen e kér-

dések jelentős részére megalapozott válasz adható.

DÖMSÖDI JÁNOS könyve ehhez nyújt kitűnő segítséget, s ezért a munkát már csak időszerűsége, a felvetett és megvilágított kérdések elméleti és gyakorlati jelentősége miatt is üdvözölni lehet. Régi hiányt pótol, hisz a magyarországi tőzeg- és lápföldeket ismertető legutóbbi monográfia több mint fél évszázaddal ezelőtt készült (LÁSZLÓ, G.: A tőzeglápok és előfordulásuk Magyarországon. Földt. Int. Kiadv. Budapest, 1915.), felderítő jellegű, jelentős részben becslést mennyiségi és minőségi adatai már csaknem teljesen elavultak. A külföldi láp illetve tőzegkutatás eredményei hazai viszonyok között csak korlátozott mértékben alkalmazhatók, sőt még továbbfejleszthető adaptálásuk is nehéz, hiszen egyrészt a lápok eltérő természetföldrajzi viszonyok között, különböző módon képződtek, ennek megfelelően tulajdonságaik is eltérőek; másrészt a lápi eredetű szervesanyag-készletek *racionális* felhasználásának módját nagymértékben befolyásolják az adott természeti viszonyok és gazdasági körülmények is. Ezért hazai könyvkiadásunk már hosszú ideje adósa volt a lápi eredetű szervesanyag-készletek különböző célú kutatásával, felmérésével, kitermelésével és különböző célú felhasználásával foglalkozó szakembereknek egy korszerű, összefoglaló monográfia megjelenítésével. DÖMSÖDI JÁNOS könyve ezeket az igényeket hivatott kielégíteni — sikerrel.

A szerző következetes céltudatossággal állította össze anyagát és fogalmazta meg mondanivalóját. A munka értékét nagymértékben növeli kitűnő szerkesztése, fejezeteinek logikusan egymásra épülő sorrendje (sajnos a tájékozódást és utalásokat

megkönnyítő számozás nélkül), pontos, szabatos, világos fogalmazása, egyszerű de mégis tudományos igényű nyelvezete. A felhasználást jelentősen elősegíti, megkönnyíti a szöveges rész megállapításait, állításait mindenben alátámasztó és kiegészítő jól szerkesztett táblázatanyag, különösen pedig a mondanivalót szemléletesen illusztráló, jól válogatott, kitűnő minőségű ábra, térkép és fényképanyag. Bár általában a munka tipográfiája, a megszokottnál nagyobb méretű ábrák és térképek tulajdonképpen könnyű tájékozódást és olvashatóságot biztosítanak (kivéve az illusztrációs anyag jelmagyarázatának aránytalanul kisméretű betűtípusát), helyenként a nagy méret már zavaróvá válik, nem is mindenütt indokolt, s következménye, a könyv szokatlanul nagy mérete (33×24 cm) pedig már nem előnyös az olvasó számára.

A könyv hat fejezetre tagolódik, mondanivalóját 23 táblázat, 79 ábra (ábra, térkép, fénykép) egészíti ki, teszi szemléletessé. Az egyes fejezetek tárgykörei iránt részletesebben érdeklődőknek jó iránymutatást nyújt a fejezetek végén közölt részletes szakbibliográfia.

A bevezető részben a feldolgozott téma jelentőségét és fontosságát indokolja a szerző, s megállapítja, hogy „... a tőzeg- és lápterületek rendeltetésszerű felhasználásához, a különböző (mezőgazdasági, erdőgazdasági, ásványvagyongazdálkodási természetvédelmi) célokra legalkalmasabb területek elkülönítéséhez, valamint a különböző mezőgazdasági, kertészeti, kommunális, erdészeti, gyógyászati, stb. célra felhasználható nyersanyagok felderítéséhez az szükséges, hogy átfogó ismeretanyag és pontos felmérésekből származó alapadatok álljanak rendelkezésre” lápi eredetű szervesanyag-tartalékainkról.

„Lápi eredetű szervesanyag-tartalékaink előfordulása” (amely helyett véleményem szerint helyesebb lett volna a „készleteink” kifejezés) című fejezetben — a címtől kissé eltérően — a szerző összefoglalja a tőzeg- és lápföld definícióit, a lápok keletkezésének éghajlati, geomorfológiai, hidrológiai és biológiai tényezőit és a lápképződés egymást követő szukcessziós folyamatait. Érdekes összeállítást közöl a tőzeg- és lápföld-készletek Földünkön történő elterjedéséről, illetve az egyes országok hozzávetőleges tőzegvagyonáról. Megállapítja, hogy a Földön előforduló mintegy 150 millió hektáryi lápterület 80%-a a Szovjetunió, Kanada és Finnország területén helyezkedik el. A tőzeg- és lápföld készletet mintegy 260 milliárd tonnára becsülik. Hazánk — ehhez viszonyítva elenyészőnek tűnő — készleteinek 96%-a

a Dunántúlon, az ismert tőzegvagyon földtani készletének kb. 41%-a, a műre való készletnek kb. 48%-a, a kitermelhető készletnek pedig 50%-a a kis-balatoni-medencében található. E fejezet tartalmazza a tőzeglápok (tőzegek és lápföldek) osztályozásának szempontjait, itt tárgyalja a szerző részletesen azok fizikai és kémiai (technológiai) tulajdonságait.

A könyv legfontosabb és legértékesebb része a tőzeg- és lápföldekinket részletesen és szisztematikusan ismertető fejezet. Ebben az egyes vidékek földrajzi jellemzése és földtani viszonyainak — többnyire gazdag ábraanyaggal (térképek, földtani szelvények, stb.) illusztrált — leírása után az előforduló tőzeg- és lápföld készletekről közöl mennyiségi és minőségi adatokat a szerző, megjelölve a felmérések forrásait, részletességét, fázisait. Rámutat a tőzeg- és lápföld-készletekben bekövetkező változásokra, elemzi azok okait (termelési viszonyok, stb.), ennek alapján következtetéseket von le a tőzegvagyon várható alakulásáról. Magyarország fontosabb lápföldjeit a következő sorrendben ismerteti: Hanság; Marcal-völgy; Fejér megyei Sárrét; Balatoni lápok [Tapolcai-medence, Kis-Balaton, Nagy-Berek és környéke, Szévíz-völgy, Vindornyai-medence, Kaposvölgy, a Dunántúl kisebb (Tolna, Baranya, Somogy, Zala megyei) tőzegek lápföldjei]; Duna-Tisza-közi lápok [Vörös mocsár és környéke, Pest megyei tőzeglápok]; Borsod megyei tőzeglápok [Borsod megye északi lápföldje (Bodrogköz), Borsod megye déli lápföldje (Mezősát környéke)]; Tiszántúli tőzeglápok [a Rét-köz és a Nyírség tőzeglápjai, Ecsedi-láp, Nagy- és Kis-Sárrét]; kisebb tőzeg- és lápföldlelőhelyek.

A szerző következetes és jól áttekinthető leírásait az esetek többségében indokoltan nagyobb méretű térképek, vázlatok és keresztshelvények túlzottan tagolják. A Magyarország tőzeg- és lápföld-tartalékait bemutató térképet (29. ábra) helyesebb lett volna a fejezet elején közölni, az ország lelőhelyeit és készleteit összefoglaló táblázattal együtt, ami mindenképpen hiányzik, még akkor is, ha az a résztáblázatokból összeállítható. A talajtani szakember számára furcsának tűnik a balatoni lápok túlzottan széles értelmezése is.

A következő rész a tőzeglápok földtani kutatásáról és térképezéséről közöl rövid — talán kissé túlságosan is vázlatos — összefoglalást. Vonatkozik ez a külföldi munkálatok és hazai tevékenység bemutatására egyaránt.

Fényképekkel gazdagon illusztrált a tőzegek és lápföldek kitermeléséről szóló fejezet. A tőzeg és lápföld kitermelés alap-

vető módszereinek rövid, definíció-szerű ismertetése után a szerző részletesen foglalkozik a kitermelés technológiai kérdéseivel (a terület előkészítése, víztelenítés, „leszínelés” fojtás, rakodás, szállítás, készlet kezelés, rekultiváció, stb.). Ez a rész helyenként túl részletes (pl. számpéldák a víztelenítés számítására, stb.), néhol (pl. a termelés elszámolása, stb.) indokoltsága is vitatható.

A könyv két utolsó fejezete a tőzegen és lápföldek különböző irányú felhasználásával (mezőgazdasági, kertészeti, erdészeti felhasználás: tőzeges kevert trágyák és komposztok készítése, talajjavítás, almozás, földkeverékek és tápkockák készítése, stb.), valamint a tőzeglápok védelmével foglalkozik. Lápterületeink, lápi eredetű szervesanyag-készleteink racionális hasznosítását illetően ugyan tételesen nem foglal egyértelműen állást a szerző (valószínűleg épp a kérdés bonyolultságának alapos és sokoldalú ismerete miatt), azonban munkájának fő értéke mégis az, hogy egyértelműen elvezet ahhoz a következtetéshez, hogy a felhasználás legracionálisabb módját minden esetben a készletek minősége és településviszonyai határozzák meg. Hisz míg kitermelésre és felhasználásra valamely okból (nem megfelelő minőség, kis mennyiség, sajátos településviszonyok, stb.) nem alkalmas lápterületeink lecsapolásának, vízrendezésének és telkesítés utáni mezőgazdasági hasznosításának racionalitása nem lehet vitás, ugyanúgy viszont az sem, hogy kitermelésre és felhasználásra alkalmas készletek-

nél — a nemritkán erőltetett — mezőgazdasági hasznosításra törekvés irracionális és ilyen esetekben a készletek minden erővel történő megőrzése, konzerválása és csak a környezetvédelmi szempontokat is maximálisan figyelembevevő átgondolt és takarékos felhasználása lehet a megvalósítandó cél. A szerző a tőzeglápok pusztulásáról közölt adatai olyan megdöbbentőek, hogy az olvasót feltétlenül ráébresztik a védelem és a *racionális* hasznosítás sürgős és parancsoló szükségességére.

Ezért is kívánatos lenne, hogy DÖMSÖDI JÁNOS könyve minél szélesebb szakközönység kezébe eljusson. A könyv régi hiányt pótol, régóta és sokfelől jelentkező igényeket elégíti ki, színvonalasan, tömören, rendszerezetten, jól áttekinthetően, tudományos igénnyel, de egyben közérthetően. Ezért a népgazdaság és a tudományos kutatás érintett szakterületein munkálkodó elméleti és gyakorlati szakemberek egyaránt haszonnal forgathatják, eredményesen hasznosíthatják munkájukban. Ezzel a szerző már hozzájárult lápterületeink és lápi eredetű szervesanyag-tartalékaink racionális hasznosításához, tehát a könyv olvasóin a sor, hogy a közölt ismereteket felhasználva, vagy a leírt gondolatokat magukévá téve ők is megtegyenek mindent ennek érdekében — saját szakterületükön.

VÁRALLYAY GYÖRGY
MTA Talajtani és Agrokémiai
Kutató Intézete, Budapest

Érkezett: 1978. március 10.